

AMETIISIKUTE KRIMINAALVASTUTUSEST KURITEGUDEST MITTETEATAMISE EEST

Juriid. tead. kand. E. Raal

Kriminaalõiguse ja -protsessi kateeder

Nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses on osutatud eriti viimastel aastatel märkimisväärset tähelepanu kriminaalvastutuse küsimustele kuritegudest mitteteatamise eest. Vaatamata sellele on teoorias jäänud kuni käesoleva ajani ebaselgeks ja diskuteeritavaks probleem, kas ja kuidas vastutavad ametiisikud kuritegudest mitteteatamise eest.

Eriti aktuaalseks muutus nimetatud probleem seoses NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluste «Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest» ja «Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta» kehtestamisega. Et nimetatud seadlused näevad ette vastutuse sotsialistliku omandi kvalifitseeritud riisumisest ja kodanike isikliku omandi röövimisest mitteteatamise eest, siis kerkis praktikas küsimus, kas ametiisikud vastutavad nendest kuritegudest mitteteatamisel NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluste «Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest» § 5 ja «Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta» § 3 järgi või vastutavad nad mitteteatamise eest ametialaste kuritegude paragrahvide järgi. Seda küsimust on nõukogude kriminaalõiguslikus literatuuris käsitletud mitmed autorid, lähtudes sealjuures erinevaist seisukohtadest.

Nii peab G. Aleksandrov selle küsimuse lahendamisel kõige tähtsamaks ametiisikute poolt toimepandud võimaldamise ja mitteteatamise eristamist. Ta märgib, et 4. juuni 1947. a. seadluse «Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest» rakendamisel praktikas olevat üheks kõige sagedamini esinevaks veaks riisumise toimepanemise võimaldamises süüdi olevate ametiisikute käitumise kvalifitseerimine seadluse § 5 järgi kui mitteteatamine. Selline käitumine, nagu ametiisikute poolt riisumise võimaldamine, erinevat aga oma olemuselt täieli-

kult nende isikute käitumisest, kes ei teata ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost võimuorganitele.¹

G. Aleksandrov asub seisukohal, et võimaldamine, s. o. ametiisiku poolt tingimuste loomine, mis soodustavad riigi ja ühiskonna vara riisumist, võib olla inkrimineeritud ainult sellisele ametiisikule, kellel lasub kohustus kontrollida riigile või ühiskonnale kuuluvate materiaalsete väärtuste allesolekut ja seaduslikku kulutamist. Selline ametiisik ei vastutavat kunagi mitteteatamise eest, vaid võimaldamise kui ametialase kuriteo eest. G. Aleksandrov jõuab järeldusele, et mitteteatamise eest ei vastuta mitte kõik ametiisikud, vaid ainult sellised ametiisikud, kellel ei ole kohustust kontrollida sotsialistlikule sektorile kuuluvate materiaalsete väärtuste allesolekut ja seaduslikku kulutamist. Viimatimärgituga printsiibis samal seisukohal asuvad ka P. T. Nekipelov² ja B. S. Utevski ning Z. A. Vöšinskaja.³

Esitatud seisukoha puhul tekib aga õigustatult küsimus, kas selliseid ametiisikuid, kellel ei lasu kohustust kontrollida materiaalsete väärtuste allesolekut ja seaduslikku kulutamist, võib üldse nimetada ametiisikuteks ettevalmistatava või toimepandud riisumise ja sellest mitteteatamise fakti suhtes. Näib, et ei või. Ametiisikud, kellel ei ole oma teenistuslike funktsioonide tõttu kohustust kontrollida sotsialistlikule sektorile kuuluvate materiaalsete väärtuste allesolekut ja seaduslikku kulutamist, on kohustatud teatama vastavatele organitele teiste isikute poolt selliste väärtuste riisumisest ainult kriminaalseadustes spetsiaalselt ettenähtud juhtudel. Neudel juhtudel nimetatud ametiisikud vastutavad aga mitteteatamise eest juba eraisikutenä, pakkumata seepärast vaadeldava küsimuse seisukohalt erilist huvi.⁴

Esitatus nähtub, et ametiisikute kriminaalvastutuse küsimuse lahendamisel kuritegudest mitteteatamise eest ei ole õige lähtuda võimaldamise ja mitteteatamise eristamisest. Probleemi tuum seisneb selles, kas ametiisikud üldse vastutavad kuritegudest mitteteatamisel kriminaalseadustes mitteteatamise eest vastutust

¹ Vt. Г. Александров, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 7, lk. 32; samuti *id.*, Ответственность за недонесение по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., Москва 1951, lk. 17.

² Vt. П. Т. Некипелов, Советское уголовное законодательство в борьбе с хищениями социалистической собственности, Москва 1954, lk. 132, kus märgitakse: «Очевидно, что в том случае, когда на должностное лицо не возложены соответствующие обязанности контроля за сохранностью и законностью расходования материальных ценностей и совершивший хищение этих материальных ценностей не является подчиненным данному должностному лицу, такое должностное лицо (типу sõõendus — E. R.) должно отвечать за недонесение.»

³ Vt. Б. С. Утевский, З. А. Вышинская, Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества, Москва 1954, lk. 149—150.

⁴ Vrd. П. Мишунин, Институт прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве, «Социалистическая законность», 1956, № 11, lk. 14.

reguleerivate spetsiaalsete sätete (näit. VNFSV KrK⁵ § 59¹³, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947 a. seadluse «Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest» § 5, jne.) järgi või vastutavad nad mitteteatamisel vastavate ametialaste kuritegude paragrahvide järgi.⁶

Vaieldav on seega ainult nende ametiisikute kriminaalvastutuse küsimus mitteteatamise eest, kelle teenistusliku tegevuse sfääris kuritegu toime pannakse (s. t. kes antud kuriteo fakti suhtes esinevad ametiisikutena) või kellel lasub teenistuslik kohustus pidada võitlust kuritegudega. Ametiisikute kohustus teatada teiste isikute poolt ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest vastavatele organitele tuleneb mitte kriminaalseadustes vastutust mitteteatamise eest reguleerivaist spetsiaalseist normidest, vaid ametiisikute teenistuslike kohustuste ringist, nende kompetentsist. Ametiisikud on kohustatud teatama neile teadaolevaist ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest juba nende teenistuslike kohustusi reguleerivate eeskirjade järgi.⁷ Üldreeglina on selline teatamise kohustus ette nähtud *expressis verbis* vastavates eeskirjades.

Nii kohustab 17 septembri 1947. a. Põhimäärus riiklike, kooperatiivsete, ühiskondlike asutiste, organisatsioonide ja ettevõtete pearaamatupidajate (vanemraamatupidajate) kohta pearaamatupidajaid (vanemraamatupidajaid) mitte ainult võtma tarvitusele abinõusid puudujääkide, raiskamiste ja teiste kuritegude vältimiseks, vaid ka õigeaegselt vormistama materjalid ja kindlustama nende õigeaegne üleandmine kohtu- või uurimisorganitele.⁸

Võitluse tubevdamiseks riisumiste, raiskamiste ja puudujääkidega riiklikes ja kooperatiivsetes kaubandusettevõtetes kohustatakse kaubandusettevõtete juhatajaid igast nimetatud kuriteost teatama prokuratuuriorganitele või ette kandma kõrgematele kaubandusorganitele.⁹

⁵ Edaspidi KrK.

⁶ Printsipiis samuti läheneb antud küsimusele A. V a s s i l j e v, kes märgib, et «в практике нашей работы проблему составляет вопрос о том, подлежат ли вообще должностные лица привлечению к ответственности за недонесение по ст. 5 указа Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г. «Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества» или они должны нести ответственность за недонесение как за должностное преступление» (vt. A. V a s i l j e v, Ответственность недонесителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 11, lk. 17).

⁷ Vrd. В. Г. С м и р н о в, Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву, Издат. ЛГУ, 1957, lk. 99—100.

⁸ Vt. Eesti NSV Teataja, 1947, nr. 28, art. 240.

⁹ Vt. NSV Liidu RKN-i 16. veebruari 1933. a. määrust «О мероприятиях по усилению борьбы с хищениями и растратами в государственных и кооперативных торговых предприятиях» (СЗ СССР, 1933. a., nr. 13, art. 76), samuti NSV Liidu Kaubandusministeeriumi 8. detsembri 1949. a. käskkirja nr. 1100 «О росте недостат и хищений товаро-материальных ценностей и денежных средств в системе Министерства торговли ССР»; NSV Liidu kauban-

Mitteametkondliku välisvalveteenistuse instruksioonis kohustatakse valvurit abistama miilitsatöötajaid võitluses kuritegevusega, ära hoidma ja takistama kuritegusid. Posti territooriumil toimunud kuriteost, ettevalmistatava kuriteo kohta andmete saamisel, kahtlaste isikute valveobjekti lähedal viibimisest peab valvur teatama lähimale postimilitsionäärile, patrullile või miilitsaorgani korrapidajale.¹⁰

Raske oleks ette kujutada praktikas selliseid juhte, kus ametiisikul on oma teenistuslike funktsioonide tõttu kohustus ära hoida antud kuritegu, kuid pole samal ajal kohustust sellest teatada vastavatele organitele. Esimese kohustuse täitmine eeldab oma olemuselt ka viimase kohustuse täitmist.

Kui vastupidised juhud ka esineksid, siis tähendaks see seda, et ametiisik vastutab neil juhtudel mitteteatamise eest mitte ametiisikuna, vaid eraisikuna, kelle teatamise kohustust reguleeritakse spetsiaalsete kriminaalõiguslike normidega.

Esitatu põhjal ei ole meie arvates õige asuda aga seisukohale, nagu teevad seda mõned autorid (A. Vassiljev, T. L. Sergejeva), et kuriteost mitteteatamine ametiisiku poolt on alati hõlmatud võimaldamise mõistest, moodustades selle ühe eriliigi.¹¹ Eriti põhjendamatu on selline seisukoht toimepandud kuriteost mitteteatamise puhul. Toimepandud kuriteost mitteteatamine leiab alati aset pärast seda, kui vastav kuritegu on juba lõpule viidud ning seepärast ei saa selline mitteteatamine olla hõlmatud kuriteo toimepanemise võimaldamise mõistest.¹² Mitteteatamine ametiisikute poolt on hõlmatud ametialastest kuritegudest, moodustades nende erivormi.

Ametiisikud, kes on kindlasti teadlikud ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest ega võta tarvitusele vastavaid abinõusid nende ärahoidmiseks või avastamiseks, näiteks ei teata nendest võimuorganitele, vastutavad mitteteatamise eest kui ametialaste kuritegude eest. Nende kuritegude ring, millest mitteteatamisel ametiisikud kriminaalõiguslikult vastutavad, on palju laiem kui

dusministri 19. novembri 1955. a. käskkirja № 871 «О мероприятиях по усилению борьбы с хищениями и злоупотреблениями в государственных торговых предприятиях», jne.

¹⁰ Vt. Instruksioon mitteametkondliku välisvalveteenistuse valvurile, Tallinn 1954, p. 14 «e» (lk. 9).

¹¹ Vt. A. Васильев, *op. cit.*, lk. 18; Т. Л. Сергеева, Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва 1954, lk. 120—122.

¹² Autorid, kes loevad kuriteost mitteteatamise ametiisikute poolt võimaldamiseks, mõistavad samal ajal võimaldamise all just kuriteo toimepanemise võimaldamist, s. t. toimepanemise mittetakistamist. Nii märgib A. Vassiljev: «В понятие попустительства хищения действительно входит создание должностным лицом условий, способствующих хищению но в понятие попустительства хищения входит также невоспрепятствование совершению преступления, нереагирование на него, неприменение соответствующих последствий» (vt. A. Васильев, *op. cit.*, lk. 18).

kuritegude ring, millest eraisikud on kohustatud teatama. Ametiisikud vastutavad ka nendest kuritegudest mitteteatamise eest, millest mitteteatamisel eraisikud ei kannu üldse kriminaalvastutust. Nii vastutab revident, kes avastas toimepandud raiskamise ega teatanud sellest vastavatele organitele, KrK § 111 või § 109 järgi, sõltumata sellest, kas tegemist on sotsialistliku omandi kvalifitseeritud riisumisega või mitte.

Kui asuksime seisukohal, et ametiisik, kes ei teata näiteks riisumise toimepanemisest, ei vastuta mitte ametialase kuriteo eest, vaid 4. juuni 1947 a. seadluse «Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest» § 5 järgi, siis satuksime vastuoludesse ka kriminaalpoliitilistest kaalutlustest lähtudes. Kvalifitseerides ametiisiku poolt toimepandud mitteteatamise ülalnimetatud 4. juuni 1947 a. seadluse § 5 järgi, mõonaksime ametiisikute karistamatust mitteteatamise eest nendel juhtudel, kui ametiisikud ei teata sotsialistliku omandi mittekvalifitseeritud riisumisest. Kui see eraisikute suhtes on arusaadav, siis ametiisikute suhtes, kellel lasub teenistuslik kohustus ära hoida riisumiste toimepanemist, oleks kriminaalvastutuse mittekohaldamine nendel juhtudel täiesti lubamatu.

Kui asuda aga seisukohale, et viimatinimetatud juhtudel vastutavad ametiisikud mitteteatamise eest KrK § 111 või § 109 järgi¹³, siis tähendaks see kõigepealt loobumist ühtsetest ja kindlastest printsiipidest ametiisikute vastutuse küsimuses mitteteatamise puhul. Kriminaalpoliitilisi kaalutlusi silmas pidades tekiks sellise kvalifikatsiooni puhul absurdne olukord, kus vähem ohtliku kuriteo eest ähvardaks ametiisikut suurem karistus kui enam ohtliku kuriteo eest.

Mitteteatamine ametiisiku poolt on muudel võrdsetel tingimustel enam ühiskonnaohtlik kui mitteteatamine eraisiku poolt, sest esimene rikub alati ka oma teenistuslikku kohustust. See asjaolu peab peegelduma ka mitteteatamise eest ettenähtud sanktsioonides. Asudes seisukohale, et ametiisikud vastutavad mitteteatamise eest samade paragrahvide järgi kui eraisikud, poleks kehtiva kriminaalseadusandluse järgi võimalik küllaldaselt diferentseerida nimetatud isikutekategoriate vastutust mitte ainult seoses NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947 a. seadlustega, vaid ka teistel juhtudel. Ilmne on see eriti ohtlikest valitsemiskorravastastest kuritegudest mitteteatamise puhul, mille eest on ette nähtud (KrK § 59¹³) karistusena vabadusekaotus kuni ühe aastani. Kvalifitseerides eriti ohtlikest valitsemiskorravastastest kuritegudest mitteteatamise ametiisikute poolt KrK § 59¹³ järgi, kergendaksime lubamatult nende isikute vastutust, kelle otseseks ülesandeks on kaitsta valitsemiskorda ja võidelda selliste eriti ohtlike kuritegudega, nagu massilised korratused, banditism ja rahamärkide võlt-

¹³ Ei saa nõustuda V. G. Smirnovi väitega, et ametiisiku poolt mitteteatamine kui tegevusetus võib olla kvalifitseeritav ainult KrK § 111 järgi (vt. В. Г. Смирнов, *op. cit.*, lk. 102).

simine.¹⁴ Kuigi selliste kuritegude puhul võib mitteteatamine ametiisiku poolt esineda suhteliselt harva, sest enamikul juhtudel on siin ametiisik ise kohustatud vahetult takistama kuriteo toimepanekut, siiski ei ole needki juhud praktikas tundmatud.

Lõpetades käesoleva küsimuse vaatluse võime eelnevat kokku võttes märkida, et ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest mitteteatamine ametiisikute poolt on kvalifitseeritav ametialase kuriteona. KrK eriosas vastutust mitteteatamise eest spetsiaalselt reguleerivad normid tulevad rakendamisele ainult siis, kui eraisikud ei teata ettevalmistatavaist või toimepandud kuritegudest vastavatele organitele.

Saabunud 1. II 1957.

¹⁴ Seepärast ei saa nõustuda V. D. Menšagini väitega: «Субъектом ответственности за недонесение, предусмотренное ст. 59¹³ УК, может быть как частное, так и должностное лицо» (minu sõrendus — E. R.). V. D. Menšagin parandab ise oma vea, märkides samas: «В тех случаях, однако, когда недоносителем является такое должностное лицо, на обязанности которого лежит борьба с преступностью, уголовная ответственность должна наступить по соответствующим статьям о должностных преступлениях» (vt A. A. Пионтковский, В. Д. Меншагин, Курс советского уголовного права, Особенная часть, т. 1, Москва 1955, lk. 327). Järelikult viimatiesitatust nähtub, et KrK § 59¹³ subjektiks võivad olla siiski ainult eraisikud, sest ametiisikuid, kellel ei ole kohustust võidelda kuritegevusega, ei saa mitteteatamise seisukohalt vaadelda üldse ametiisikutena.

ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ ЗА НЕДОНОСИТЕЛЬСТВО

Канд. юрид. наук Э. Раал

Кафедра уголовного права и процесса

Резюме

За последние годы в советской юридической литературе уделялось значительное внимание вопросу об уголовной ответственности за доноительство. Несмотря на это, в теории уголовного права до сих пор остался спорным вопрос, по каким статьям УК подлежат должностные лица привлечению к уголовной ответственности за доноительство. Так как правильное разрешение этого вопроса имеет существенное значение для эффективности борьбы с преступностью и тем самым для укрепления социалистической законности, то в настоящей статье делается попытка осветить и разрешить вопрос об ответственности должностных лиц за доноительство, исходя из действующего законодательства.

Критически анализируя изложенные в нашей юридической литературе взгляды отдельных авторов по этому вопросу, автор статьи показывает, что для разрешения вопроса об уголовной ответственности должностных лиц за доноительство нецелесообразно и неправильно исходить из разграничения попустительства и недоноительства. Автор статьи в то же время не соглашается и с точкой зрения, высказываемой в нашей юридической литературе, согласно которой доноительство со стороны должностных лиц должно всегда рассматриваться как попустительство.

В статье проводится мысль, что в данном случае проблему представляет не вопрос о том, отвечают ли должностные лица в том или другом случае за попустительство или доноительство, но вопрос о том, подлежат ли вообще должностные лица привлечению к ответственности за доноительство как *delictum sui generis* (например ст. ст. 58¹², 59¹³ УК РСФСР) или же они должны нести ответственность за это поведение как за должностное преступление.

Говоря о должностных лицах, автор имеет в данном случае в виду, конечно, лишь тех должностных лиц, на которых по службе лежит обязанность сообщить о готовящемся или совершенном преступлении соответствующим органам, т. е. тех лиц, которые выступают по отношению к данному преступлению в качестве должностных лиц. Если на должностном лице по службе не лежит подобной юридической обязанности, то оно выступает по отношению к данному конкретному преступлению не как должностное, а как частное лицо. Обязанность должностного лица сообщить соответствующим органам о готовящемся или совершенном преступлении вытекает из его служебного положения. Эта обязанность должностного лица, как правило, установлена соответствующими служебными инструкциями и предписаниями.

Круг преступлений, за недоносительство которых должны нести ответственность должностные лица, гораздо шире круга преступлений, за недоносительство которых подлежат привлечению к уголовной ответственности частные лица. Если должностные лица не сообщают соответствующим органам о готовящемся или совершенном преступлении, то они должны нести ответственность за такое поведение как за должностное преступление.

Недоносительство, имевшее место со стороны должностного лица, при равных условиях более общественноопасно, чем недоносительство со стороны частного лица. Это обстоятельство должно отражаться также в санкциях, предусмотренных за недоносительство в уголовном законе. Если же исходить из того, что должностное лицо за недоносительство должно нести ответственность по тем же ст. ст. УК РСФСР, как и частное лицо, то не всегда возможно по действующему уголовному законодательству дифференцировать ответственность должностного и частного лица.

Автор статьи приходит к выводу, что за недоносительство о готовящемся или совершенном преступлении должностные лица должны нести ответственность как за должностное преступление. За недоносительство, предусмотренное в уголовном законе как *delictum sui generis*, подлежат привлечению к уголовной ответственности лишь частные лица.

ÜBER DIE STRAFRECHTLICHE VERANTWORTUNG DER AMTSPERSONEN WEGEN NICHTANZEIGE VON VERBRECHEN

F. Raal

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel behandelt die Frage der strafrechtlichen Verantwortung der Amtspersonen wegen Nichtanzeige eines in Vorbereitung befindlichen oder begangenen Verbrechens.

Die in der sowjetischen strafrechtlichen Literatur geäußerten Ansichten kritisch analysierend und von dem geltenden sowjetischen Strafrecht ausgehend, gelangt der Autor zu folgenden Ergebnissen:

- 1) bei Nichtanzeige eines in Vorbereitung befindlichen oder begangenen Verbrechens verantworten Amtspersonen wie wegen eines Amtsverbrechens;
- 2) wegen Nichtanzeige als *delictum sui generis* verantworten nur Privatpersonen.